

ДОСЛІДЖЕННЯ АРХІВНИХ ТА КНИЖКОВИХ ФОНДІВ

І. В. Олексів

*Львівська наукова бібліотека
імені В. Стефаника*

СЕРБСЬКА КНИЖКА ХІХ СТОЛІТТЯ У ЛЬВІВСЬКІЙ НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ІМ. В. СТЕФАНИКА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ФОНДУ ВІДДІЛУ РІДКІСНОЇ КНИГИ)

У Львівській науковій бібліотеці ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ) зберігається великий книжковий фонд, який відображає історико-культурний розвиток народів різних країн світу. Поряд з українськими тут знаходяться зразки рукописної та книжкової спадщини латинською, французькою, німецькою, польською, чеською, російською та іншими мовами, дослідження яких допомагає розкрити багатогранні зв'язки України з іншими країнами світу, висвітлити шлях розвитку наукової та суспільної думки окремих народів. Серед розмаїття видань ми виділили сербські книжки ХІХ ст. – періоду, який в історії слов'янських народів характеризується як відродження, оскільки в цей час пробуджується інтерес до фольклору, мови, історії свого і сусідніх народів, що згодом дало наукову формулу цій слов'янській солідарності – славістику¹.

Історико-книгознавчі дослідження за мовною ознакою належать до найменш розроблених в українському книгознавстві. Наше звернення до сербських видань згаданого століття зумовлене і тим, що в історії Галичини сербсько-українські зв'язки посідали значне місце². Не можемо сказати, що сербським виданням у фондах львівських книгозбірень зовсім не приділялась увага в спеціальних історико-книгознавчих дослідженнях. У працях Є. Немировського³, В. Мойсеєнка⁴, М. Гольберга⁵, В. Фрис⁶ розглядалися деякі примірники південнослов'янських видань, що зберігаються в Одесі, Львові, зокрема, аналізувалася продукція сербських монастирських друкарень ХVІ ст.

У 2005 р. працівники Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського уклали каталог сербських видань, які зберігаються в її

фонді (близько 700 од.)⁷. Видання цього каталогу було пов'язане з проведенням у червні 2005 р. в Києві наукової конференції на тему: „Українсько-сербські культурні взаємозв'язки”. Каталог засвідчив, що в Україні набагато ґрунтовніше розроблена сербістика в мовознавчому, літературознавчому та фольклористичному аспектах⁸, натомість книгознавчий аспект висвітлений значно скромніше.

Як уже згадувалося, виокремлення сербської книжки саме XIX ст. є історично обумовленим, оскільки цей період визначався нечуваним раніше національним піднесенням усіх слов'янських народів. Відомий політик, учений, історик Стоян Новакович вважав перші двадцять років XIX ст. справжнім початком нового сербського літературно-видавничого руху. Якщо від 1781 р. до 1800 р., за даними відомого сербського бібліофіла та бібліографа Георгія Михаїловича, видано 258 книжок⁹, то згідно з даними Стояна Новаковича за перші двадцять років XIX ст. – 374 книжки, за наступні 20 років – 631 книжка¹⁰. Збільшилась кількість різних за тематикою книг світського характеру. Поряд з початковими підручниками, ґраматиками кінця XIX ст. з'являються оригінальні та перекладні, досить великі за обсягом для того часу праці. Наприклад, видання з географії (Соларич Павле. “Ключичь у мое землеописание...”, 1804), історії (Давидович Дм. “История народа Српскогъ”, 1846), філософії (Зелич Г. “Житие сиречь рождение, воспитание, странствования и различна по свету и у отечеству приключения и страдания Герасима Зелича...”, 1823), філології (Даничич Дж. “Рат за српски језик и правопис”, 1847).

ЛНБ на даний час не має окремого Слов'янського фонду¹¹, і тому сербські видання XIX ст. зберігаються в різних її сховищах. Тож наша робота розпочалася з опрацювання генерального каталогу, каталогів та картотек відділу рідкісної книги. Цінним джерелом інформації стали сербські каталоги виставок бібліотечних зібрань¹², одержаних академічною бібліотекою в рамках міжнародного книгообміну з бібліотекою Матиці Сербської, культурна співпраця з якою триває понад 15 років. У результаті пошуку було виявлено близько 100 прим., серед яких і перевидання сербських книжок XIX ст., розміщених у відділі рідкісної книги ЛНБ*. Подальше вивчення виокремлених джерел *de visu* склало основу для їх класифікації, і,

*У даному дослідженні до уваги беруться оригінальні кириличні видання, оскільки видання латиницею у XIX ст. характерніші для хорватської та словенської книжки. Формально ще у XI ст. у сербів переважало

водночас, виникла проблема критеріїв їх систематизації. З огляду на історію ЛНБ, яка в 1940 р. була заснована як Львівська філія Бібліотеки АН УРСР, у межах якої, крім трьох основних бібліотек (Наукового товариства імені Шевченка, Наукового інституту ім. Осолінських і Народного Дому), було об'єднано велику кількість передвоєнних бібліотек зі своїми традиціями комплектування фондів, влиття видань яких до загального масиву відбувалося механічно, без збереження складу зібрань, і на даний час реконструкції колекцій є складовою формування електронного ресурсу бібліотеки, то, насамперед, доцільно розглянути згадані видання з точки зору їх належності до колекцій цих бібліотек, виділяючи з них найпоказовіші друки¹³.

Найбільшу частину сербських книжок містив фонд бібліотеки Народного Дому, в статутах якого ще при створенні бібліотеки з читальнею передбачалося комплектування виданнями з усіх галузей знань слов'янськими мовами¹⁴. До того ж формуванню і розвитку бібліотечних зібрань Народного Дому сприяв книгообмін з різними науковими інституціями, що проводився культурно-освітнім товариством Галицько-Руська Матиця¹⁵, яке не мало окремого бібліотечного приміщення, а також дари приватних осіб. Так, наприклад, на книжці сербського письменника, політичного діяча та історика М. Милоєвича (1840–1907) „Песме и обичаје српског народа. Книга I, Обредне Перме” (1869) зберігся дарчий напис сербською мовою „Библиотеци Руског Народног Дома у Лавову”.

Дослідження окремих примірників вищезгаданого фонду вказує на їх приналежність до приватних бібліотек відомих учених, бібліофілів, церковних та політичних діячів. Значна частина сербських видань (близько 40 прим.) знаходиться в колекції А. Петрушевича (1821–1913) – відомого українського історика, філолога та етнографа, життєво важливою справою якого було колекціонування книжок, рукописів, пам'яток давнини¹⁶. Можна припустити, що більшість цих книг учений придбав, будучи послом австрійського парламенту у Відні, коли “весь свій вільний час він присвячував праці у віденських бібліотеках, роблячи витяги з давніх раритетів

кириличне письмо, а хорвати використовували глаголицю. Згодом ця формальна відмінність одержала релігійне підґрунтя: серби сповідували православ'я, а хорвати – католицизм. У першій половині XIX ст. і серби, і хорвати мали одну літературну мову з тією різницею, що в сербів переважала східна говірка з кирилицею, а в хорватів – південна з латиницею.

і, безперечно, купуючи книжки”¹⁷. Збірка А. Петрушевича містить кращі зразки сербського друкарства XIX ст. Найбільше книжок історичної та релігійної тематики. В його колекції наявні такі твори: Д. Медаковича (1819–1881)¹⁸ „Повьстница српског народа од најстарији времена до године 1850” у двох книгах (1851–1852), визначна праця з історії Дм. Давидовича (1789–1838)¹⁹ „Дјејанија к историји сербског народа”, до якої Йован Хаджич (1799–1869)²⁰ написав передмову, долучив біографію автора і, зрештою, в 1846 р. видав як першу книгу „Дъл” під назвою „Историја народа србског”. Джерелознавчі зацікавлення А. Петрушевича відображає книжка Медо Пуцича (1821–1882) – поета, науковця, політичного діяча, яка представлена двома частинами під назвою „Споменици српски од 1395 до 1423...” (1858, 1862). Серед історико-релігійних творів з колекції А. Петрушевича слід виділити „Историю восточно-славенског богослуженія и Кириллског књижевства кодъ Славена западне цркве” (1847) Александра Стоячковича (1822–1893) – сербського історика та політика, який намагався історично довести право на привілеї сербів в Угорщині, а також дві книги шематизмів²¹: „Шематизам источно-православне србске архидијецезе Сремско-Карловачке за годину... (1884)” і „Шематизам православне епархије Далматинске за годину... (1886). Є в збірці і фольклорні твори: „Песми Краљевича Марка совокупљених из различитих јуначких песнарица” (антологія сербського героїчного епосу) (1836), збірник ліричних творів „Огледало Српско” (на форзаці – напис німецькою „Serbische Gedichte”), а також сербські народні оповідання Вука Врачевича (1811–1882), помічника Вука Караджича в дослідженні народної творчості і укладача багатьох фольклорних збірок, присвячених здебільшого трьом важливим, на думку автора, традиціям: Різду, Хрестинам та Весіллю.

У книжкових зібраннях А. Петрушевича сербською мовою зберігаються також видання славетних сербських будителів Доситея Обрадовича (бл. 1742–1811) та Вука Караджича (1787–1864). Якщо творча спадщина Д. Обрадовича представлена лише однією книгою – його першим перекладом з „Бесед” Іоана Злагоуста популярних практично-моральних творів під назвою „Првенац, Ижица или Доситејева Буквица...”* (у нас зберігся примірник 1830 р., котрий

* Ця книжечка була написана в 1765 р. під час перебування Д. Обрадовича у Голубичу, в Косові, в гостях у попа Аврама Синича, і присвячена була його найстаршій доньці Єлені. Дівчинка, спостерігаючи за працею

доповнив та видав за оригіналом рукопису Севастьян Нич), то науково-літературний доробок Вука Ст. Караджича представлений в колекції 10-ма книгами, частину з яких становлять прижиттєві видання.

Книжки, зібрані в колекції Антона Петрушевича, відображають багатогранність наукової діяльності цього сербського вченого. В. Караджич увійшов у літературу збіркою народних пісень „Мала простонародна словеносербска пјеснарица”(1814), в якій зібрав близько сотні ліричних та вісім епічних поезій. Наступною фундаментальною фольклористичною працею вченого, яка зберігається в фонді, була збірка „Србске народне пјесме”, що вийшла в чотирьох книгах упродовж 1823–1833 рр. і налічувала 793 ліричні та 252 епічні пісні. Окрім пісень, В. Караджич збирав і видавав прислів'я, приказки та загадки. В колекції А. Петрушевича знаходимо одну з таких книжок – „Српске народне приповијетке” за 1870 р. Ці збірники, попри свою джерельну цінність, є цікавими для читача і своїми передмовама та примітками, в яких В. Караджич подав методологію збирання та видання усної народної творчості. Історична сфера досліджень ученого простежується в книзі „Милош Обреновић князь Сербіи или грађа за српску историју нашег времена” (1828), присвяченій Другому Сербському повстанню.

У колекції знаходяться важливі філологічні праці В. Караджича „Примјерима српско-славенског језика” (1857), „Писмима... Платону Атанацковићу о српском правопису...” (1845) та два видання „Српског рјечника”: один примірник за 1818 р., який містить 26 тис. слів, другий – за 1852 р., складений в співпраці з молодим філологом Джурою Даничићем²², в якому нараховується вже близько 47 тис. лексем. За висловом Йована Деретича, цей словник – не лише звичайна лексикографічна праця, а справжня енциклопедія сербського народного життя, в якій відтворено народні звичаї, вірування, побут, уміщено вичерпні відомості про історію краю, його флору і фауну, освіту та шкільництво тощо. Видання збагачене прислів'ями, приказками, загадками, ліричною та епічною

письменника, попросила дещо написати для неї простою сербською мовою. Доситей виконав прохання дівчинки і для зручності поділив твір на розділи, розмістивши їх за абеткою. Згодом й інші люди прохали переписати цю книжку, і таким чином розповсюдилася так звана „Доситеєва азбука” по усій Далмації. http://he.wikipedia.org/wiki/glavna_stranica.

поезією²³. Слід також зазначити, що саме в “Речнику” Вук Караджич здійснив лексичну кодифікацію мови на народній основі. Щоправда, в реформі літературної мови вчений мав попередника в особі Доситея Обрадовича, але в той час, коли останній задекларував необхідність писати народною мовою, даючи поштовх цьому процесу, то Караджич на практиці показав як це здійснити, створивши сучасну сербську абетку за фонетичним принципом (пиши као што говориш, а прочитај као што је написано). До Вука книжки релігійного і частково світського спрямування писали слов’янонурською мовою²⁴. В. Караджич заперечував використання цієї мови в літературі, вважаючи, що місце слов’янонурської мови в церкві, і на прикладі окремих тогочасних письменників указував на неспроможність мертвої мови з обмеженим словниковим запасом відтворювати реалії сучасного життя. Найрішучіше вчений виступав проти словеносербської мови²⁵ сербських літераторів, які на початку ХІХ ст. виступали за створення „середньої мови”, напівсербської і напівросійської, яка б суттєво відрізнялася від простацької мови свинопасів та вівчарів. Основним предметом Вукової критики тогочасних письменників була граматична невпорядкованість їхньої мови, на його думку, хаос у мові призводить до хаосу в судженнях, а такий стан у літературі вчений вважав відривом письменників від народу²⁶. До 40-х років ХІХ ст. Вук Караджич не мав прихильників, хоча треба зазначити, що чимало сербських письменників другої половини ХVІІІ – початку ХІХ ст. – Й. Раїч, З. Орфелін, Е. Янкович, С. Новакович, Н. Лазаревич, Й. Мушкатирович – свої твори писали переважно народною мовою, яка на практиці становила своєрідне поєднання вищезгаданих мовних редакцій²⁷. Потрібен був час, щоб письменники відмовилися від книжної мови. Це відбулося в другій половині епохи, коли мову Вука Караджича почав використовувати в своїй творчості Джура Даничич та Бранко Радичевич, видатний філолог та обдарований поет, а згодом і нові письменники, такі, як Йован Йованович Змай (1833–1904), Лаза Костич (1841–1910) та ін.

Щодо згаданого „Рјечника”, то в фонді ЛНБ зберігається п’ять його примірників (1818, 1852 (три) та 1898 р. в.), чотири з яких заходяться у відділі рідкісної книги, а одне видання (третій примірник) за 1852 р. – у фонді відділу наукової бібліографії. Кожне з цих видань є цінним, оскільки містить значущу інформацію. Вивчення печаток, провінієнцій дало змогу ідентифікувати влас-

ників окремих видань „Сербського словника” Вука Ст. Караджича. Окрім А. Петрушевича, якому належали перше видання 1818 р. та перевидання 1852 р. (в примірнику 1852 р. серед імен „пренумерата” в позиції „Лавов” фіксується – Преподобний Г. Антоній Ст. Петрушевичь), власником примірника 1852 р. був Олександр Барвінський, професор Чоловічої вчительської семінарії в Львові, член Крайової шкільної ради, письменник і громадський діяч, прихильник і захисник ідеї про національно-політичну незалежність Малої Русі, посол до крайового Сейму і до Державної Думи. О. Барвінський самотужки вивчив сербську мову і листувався з професором з Белграда Стояном Новаковичем, через якого отримував цінні сербські видання з різних галузей²⁸. Родині Барвінських належало ще одне сербське видання, а саме „Песме” Бранка Радичевича (1824–1853), одна з чотирьох книжок (поряд з перекладом Нового Завіту Караджича, „Горског вијенца” Негоша та „Рата за српски језик и правопис” Дж. Даничича), які, за висловом Й. Деретича, своєю появою ознаменували триумф народної мови²⁹. Також власністю О. Барвінського була книжка М. Миличевіћа (1831–1908) „Зимні вечери. Приче из народног живота” (1879) з дарчим написом автора.

Ще один примірник „Рјечника”, який зберігається у відділі наукової бібліографії ЛНБ, належав Василю Копитчаку – тернопільському гімназійному катехиту, довголітньому члену русько-українських просвітницьких товариств „Народний Дім”, Галицько-Руська Матиця, „Просвіта”, Товариство ім. Шевченка. На титульному аркуші сербською мовою збереглася печатка круглої форми з хрестом посередині та ім'ям власника, розташованим по овалу – „Василій Копытчак”. Як згодом виявилось, це була не єдина книжка з його бібліотеки. В його приватній збірці були твори Й. Поповича „Бож на Косову или Милан Топлица и Зораида”, Д. Милаковича „Историја Црне Горе”, а також Дж. Поповича „Речник српскога и немачкога језика”^{**}. Копитчак належав до сербського літературного товариства Матиця Сербська (1826), що пояснює його зацікавлення сербськими книжками³⁰. Видання 1898 року, „исправљено и умножено”, друковане у „штампарији Краљевине Србије”, належало бібліотеці Народного дому у Львові, про що свідчить збережена відповідна печатка на правій стороні титульного аркуша.

* Видання 1847 р. знаходиться в фонді відділу рідкісної книги ЛНБ.

** Примірник зберігається у відділі рукописів ЛНБ.

У поповненні сербськими виданнями фонду бібліотеки Народного Дому велика заслуга відомого вченого та педагога Якова Головацького (1814–1888). Знання сербської мови та приятельські стосунки з сербськими науковцями сприяли поповненню його приватної бібліотеки. Очевидно, до цього долучився і брат Я. Головацького Іван, який часто бував у помешканні В. Караджича у Відні та пересилав звідти сербські книжки до Львова³¹.

У відділі рідкісної книги зберігається „Књигои́меник” (Каталог) Йосифа Миловука³², виданий в 1833 р. Королівською друкарнею Університету в Будимі і подарований Я. Головацькому, про що засвідчує відповідний запис на палітурці: „Дар от поштеног господара Миловука, трговца у Пешти” та характерна печатка-екслібрис Я. Головацького в формі підкови з підписом „Ярослав Головацкій” на титульному аркуші видання. Як зазначає упорядник каталогу Й. Миловук, головним призначенням видання є популяризація сербської книги з метою розширення читацької аудиторії, яка, за висловом видатного сербського діяча, вченого, популяризатора української культури в Сербії Стояна Новаковича, в своїй основі була пасивною щодо оцінки друкованих видань. Структурно каталог поділяється на три розділи. До першого увійшли книги, які Й. Миловук особисто продавав, до другого – книги, видані Матицею Сербською, і до третього – видання Королівського Пештського Університету в Будимі. Очевидно, сподівання Миловука якоюсь мірою справдилися, оскільки ще однією цікавою особливістю цього видання є його практичне використання власником з метою поповнення своєї бібліотеки. Примірник містить численні підкреслення, які вказують на те, що з каталогом серйозно працювала зацікавлена особа, намагаючись відібрати книжки, які згодом можна б було придбати. І, що найцікавіше, при співставленні зазначених у каталозі та наявних у фонді рідкісної книги примірників, виявилось, що всі вони належали Якову Головацькому. Серед них виділимо „Даницу” (Ранкову зорю) Вука Караджича, “Забавник за 1829 годину” (календар на 1829 рік) – улюблений вид книжкової продукції читацького загалу доби сербського романтизму, який окрім власне річного календаря містить інформацію про життя сербів у тогочасній Сербії, дві народні пісні, кілька оповідань, матеріали про жанрові особливості сербського роману, перелік головних міст Угорщини та сусідніх держав, а також імена пренумерантів, тобто бажаючих придбати це видання. Практика друку-

вання прізвищ осіб, які дали згоду на придбання будь-якої книжки, була достатньо розповсюдженою в період становлення сербського книгодрукування, оскільки саме такий захід сприяв її виданню та поширенню. У XIX ст. видання книжки могла оплатити одна особа, і тоді зникали всі проблеми, пов'язані з коштами, або необхідно було підписати на книгу декількох осіб, що, по суті, трактуємо як колективне меценатство. В цьому випадку інколи доходило до кумедних ситуацій, оскільки пренумеранти, бажаючи увіковічити свої прізвища в списку тих, що зголосилися придбати видання, вносили до переліку мало не всю родину³³.

Серед книг Я. Головацького зберігається роман “батька сербського театру” Мілована Відаковича (1780–1841) „Кассія царица, или Травезиранъ Октавианъ...” (1827), що є контамінацією пізньоантичного любовного і барокового рицарського роману з елементами сентиментального і педагогічного роману XVIII ст. Ця книга є цікавою з лінгвістичного погляду, оскільки написана саме словено-сербською мовою. Ще дві книжки з бібліотеки Я. Головацького заслуговують на увагу, а саме „Милош Обилић. Юначко позориште у 5 дьиствія. Соч. ...а изд. Јос. Милуком” Будим, 1828 та „Бој на Косову или Милан Топлица и Зораида” Будим, 1828 (другий примірник, як уже згадувалося, був власністю В. Копитчака) Йована Стерії Поповича (1806–1856) – одного з найвидатніших сербських літераторів своєї епохи, який звертався до різних жанрів.

Свідченням чималого внеску Я. Головацького в справу розповсюдження сербської книжки в Галичині є і епістолярна спадщина вченого. У відділі рукописів ЛНБ зберігається лист Теодора Павловича³⁴ до Я. Головацького від 22 квітня 1837 р. з Будапешта, в якому на знак поваги до вченого серб посилає йому сербські книги³⁵.

Окремі сербські друки були власністю бібліотеки оо. Василян³⁶ (Соларич Павле. “Ключичь у мое землеописание...”, 1804), Товариства ім. Шевченка (з 1892 р. – Наукового Товариства імені Шевченка) – універсальної книгозбірні українці (“Катихисіс мальй, или сокращенное православное исповьедание греческаго неунітскаго закона, во оупотребленіе славено-сербской юности...”, 1824), бібліотеки Академічного гуртка (Академического Кружка) у Львові³⁷ (Руководство к чесности и правости то есть: В малых училищах учащайся славне-сербской юности на чтение определенная Книга..., 1820), а також бібліотеки Митрополита Андрея Шептицького в складі книгозбірні “Студіону” (Ружић Никанор. “Историја српске

цркве”. Кн. 1–2, 1893–1895), про що свідчать збережені на палітурках книг відповідні наліпки та печатки на титульних аркушах. Власники бібліотек часто підписували книжки, робили помітки, а інколи і великі записи на полях сторінок та форзацах, тому ці книжкові зібрання дають змогу залучати до наукового обігу цікаві відомості з історії вітчизняної культури в контексті сербсько-українських відносин на терені Галичини.

З книжок НТШ у цьому сенсі зацікавлення викликає праця засновника нової сербської педагогічної літератури, директора школи Аврама Мразовіча „Руководство к славенській граматіць” (Будапешт, 1800). Попри те, що в фонді відділу рідкісної книги зберігається багато примірників цього друку (на даний час ідентифіковано сім – два з яких походять з бібліотеки НТШ), книжка набула почасти властивості архіву. Так, видання 1811 р. дійшло до нас у досить поганому стані, причиною чого була, як виявилось з численних поміток, надзвичайна популярність книжки. З нотаток, які вдалося відчитати, вимальовується картина постійного позичання книги, про що кожний користувач повідомляв: “In usum Gregorij...Anno Dm 1823/24, in usum Ioannus Szaszkievicz – 24/25, J. Ochrimowicz – 33/34...”. І такого типу написи рясніють на форзацах та титульній сторінці книжки. Розкриття відчитаних прізвищ користувачів цієї книжки становить предмет подальших досліджень, які, сподіваємось, розширять коло прихильників сербської культури в Галичині і відкриють невідомі сторінки історії сербсько-українських взаємин. Один з примірників, аналітично описаний працівниками відділу рідкісної книги, в 1829 р. належав Кипріяну Хотинецькому³⁸, про що свідчить власноручний підпис на форзаці книжки. Пізніше видання стало власністю А.С. Петрушевича, з бібліотекою якого увійшло в фонд ЛНБ.

Стосовно видавничої картини сербських видань можна впевнено стверджувати, що хронологічно вони відтворюють специфіку сербського видавничого процесу XIX ст. і є зразками найбільш відомих діючих на той час друкарень, починаючи від грекословенської друкарні при Феодосії у Венеції, друкарні при Королівському університеті в Будимі, ряду віденських друкарень, і до Новосадської друкарні Е. Янковича та Д. Медаковича³⁹, Княжосербської друкарні в Београді, а також приватної друкарні, яку переніс з Відня А. Андрич, де перший сербський видавець Г. Возарович надрукував близько 30 книжок⁴⁰. У кількісному співвідношенні географія

сербських видань виглядає так: Венеція – 5 од. зб., Відень – 24, Будим – 31, Београд – 19, Новий Сад – 8, Панчеві – 2, Лейпциг – 1, Темишвар – 1, Задар – 1.

Віденський період сербського книгодрукування в фонді відділу рідкісної книги ЛНБ представлений 24 прим. зі 101 позиції, зазначеної в каталозі „Српска књига у Бечу”, серед яких частина книжок, що трактуються сербськими бібліографами як цінні видання⁴¹. На окрему увагу заслуговують книжки зі знаменитої друкарні віденської конгрегації мехитаристів*, яка впродовж семи десятиліть відіграла значну роль у книгодрукуванні всіх слов'янських народів, а для сербів була особливо важливою, оскільки там видавалися класичні літературні та історичні твори⁴². В нашій збірці друкарня мехитаристів представлена здебільшого виданнями Вука Караджича: „Српски речник” (1818), „Народне српске приповијетке” (1821), його відомий збірник „Даница” (б.р.), „Српске народне пјесме” (1841), „Примјери српско-словенског језика” (1857) та ін. Друкарня мехитаристів також видавала твори одного із засновників Товариства сербської словесності Й. Стоїча (Стеић Ј. Забаве за разум и срце. [Т]. – Бечу, тип. конгрег. Мехитариста. 1828), Л. Мілетича (Милетић Л. Опускног слова архіерейског пример по дьяніям апостольськими... (1821), а згодом Дж. Даничича (Даничић Ђ. Мала српска граматика (1847) та ін.

Отже, отримана на даному етапі бібліографічна інформація є результатом перших дослідницьких напрацювань, які зумовлюють подальший пошук сербських книжкових джерел, встановлення прізвищ власників книг, вивчення дарчих написів, екслібрисів, печаток, наліпок, усього, що могло б сприяти дослідженню історії побутування сербської книжки в Галичині в контексті українсько-сербських культурних зв'язків. Перебуваючи в одному територіально-адміністративному просторі, серби і українці Галичини розв'язували схожі проблеми освіти, культури, науки та зрештою і політики, що спонукало шукати виходу із ситуації, опираючись на позитивний досвід тих слов'ян, яким першим вдалося досягти поступу в одному з напрямів національного самоутвердження, і книжка, як колективна пам'ять народу була тією зв'язуючою ланкою, яка „дає змогу народжену думку зробити майже водночас доступною кожному, і не лише повідомити, а забезпечити її тривале творче за-

*Чин монахів Вірменського монастиря.

своєння”⁴³. Українці допомагали в просвіті сербам у XVIII ст.⁴⁴, а сербські діячі долучилися до виходу „Русалки Дністрової”(1837). До того ж в українських освітніх закладах навчалось чимало сербських студентів⁴⁵. Серби своїм прикладом вказали на важливість для кожного народу зберігати свої традиції, звичаї, обряди. І в усіх випадках посередником виступала книжка – ця своєрідна скарбниця знань людства, яка потребує детального вивчення, оскільки є важливим джерелом дослідження історії кожного народу, його культури та освіти.

¹ *Первольф И.* Славянское движение в Австрии 1800–1848 гг. – Б.м., 1879. – С. 174.

² Див.: *Стеблій Ф.І.* Західноукраїнські землі в культурних зв'язках України з південними слов'янами кінця XVIII – першої половини XIX ст. // З історії міжслов'янських зв'язків. – К., 1983. – С. 96–120; *Куца О.* „Руська Трійця” та українсько-сербські культурні зв'язки // Шашкевчіана. – Л.; Вінніпег, 2000. – Вип. 3/4. – С. 576–577; *Кравець О.Я.* Відомості про сербів та хорватів на сторінках галицької преси 40–50-х років XIX ст. (на матеріалі часописів „Зоря Галицька”, „Пчола”, „Галичо-руський вісник”, „Вечерниці”) // Проблеми слов'янознавства. – Л., 1993. – Вип. 45. – С. 70–76; *Лубківський М.Р.* Сербська та хорватська літератури на сторінках „Записок Наукового товариства ім. Шевченка” у 1873–1937 рр. // Проблеми слов'янознавства. – Л., 1991. – Вип. 43. – С. 35–42; *Лучук І.В.* До характеристики двох оглядів сербської літератури на сторінках „Літературно-наукового вісника” // Проблеми слов'янознавства. – Л., 1991. – Вип. 43. – С. 30–35; *Фрис В.* Сербсько-українські книжкові зв'язки XIV–XVIII ст. (за матеріалами львівських книгозбірень) // Проблеми слов'янознавства. – Л., 2004. – Вип. 54. – С. 173–178.

³ *Немировський Е.* Сербские монастырские типографии 16 века. – М., 1995; *Он же.* Октоих првогласник Ђурђа Црнојевича из 1494. – Цетиње, 1987.

⁴ *Мойсеєнко В.Ю.* Рідкісні південнослов'янські друковані видання XV–XIX ст. у фондах львівських бібліотек // Проблеми слов'янознавства. – Л., 1983. – Вип. 27. – С. 136–138.

⁵ *Гольберг М.Я.* Иван Франко та українсько-сербські культурні зв'язки. – Л., 1991.

⁶ *Фрис В.* Сербсько-українські книжкові зв'язки XIV–XVIII ст. (за матеріалами львівських книгозбірень) // Проблеми слов'янознавства. – Л., 2004. – Вип. 54. – С. 173–178.

⁷ Українсько-сербські історико-культурні взаємозв'язки: Каталог книжкової виставки з фондів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського / Уклад.: І.Д. Войченко та ін. – К., 2005. – 109 с.

⁸ Див.: Сербські фольклор і література в українських перекладах та дослідженнях, 1837–2004: Матеріали до бібліографії / Уклад.: Д. Айдачич та ін. – К., 2005. – 265 с.

⁹ Дані подаються за виданням: *Васильєва Л.* Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан. – Л., 2002. – С. 56.

¹⁰ *Новакович Ст.* Српска књига: њени продавци и читаоци у XIX веку. – Београд, 1900. – С. 36.

¹¹ В історії ЛНБ був період (1987–1992 рр.), коли одна із філій називалася відділом славистичної літератури. Нині – це відділ україніки ЛНБ.

¹² Српска книга у Бечу, 1741–1900. – Белград; Нови Сад; Беч, 2002; *Хркалович.* Каталог ретких српских книга 1741–1941. – Београд, 1971.

¹³ Див.: *Головата Л.* Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України. 1940–2005: історичний нарис / Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Л., 2005. – Вип. 13. – С. 144–175.

¹⁴ Детально про історію формування фондів див.: *Колосовська О.М.* Бібліотека Народного Дому: з історії формування фондів / Записки Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника. – Л., 2002. – Вип. 9/10. – С. 114.

¹⁵ Детальніше див.: *Олексив И.В.* К галицко-сербским культурным связям (история и современность) // Библиотеки национальных Академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития: Научно-практический и теоретический сборник. – К., 2005. – Вып. 3. – С. 326.

¹⁶ Докладно про А. Петрушевича та його славистичну бібліотеку див.: *Колосовська О.М.* Формування славистичної бібліотеки Антона Петрушевича // Проблеми слов'янознавства. – Л., 2004. – С. 190.

¹⁷ Див.: *Колосовська А. Ф.* Петрушевич – колекціонер і дослідник стародрукованої книги // Книга і преса в контексті культурно-історичного розвитку українського суспільства. – Л., 1998. – Вип. 2. – С. 152.

¹⁸ Медакович Д. (1819–1881) – сербський журналіст та історик, секретар князя Мілоша, засновник органу Српске Омладине „Напредак” (Поступ), редактор “Јужне пчеле” (1851–1852).

¹⁹ Давидович Дм. – політик, журналіст, історик, педагог. У 1813–1822 рр. видавав газету „Новине сербске изъ царствующаго града Виенне”.

²⁰ Хаджич Й. (літературний псевдонім – Мілан Светич) – найкращий учень Л. Мушицького (1777–1837), видатного сербського поета доби класицизму, і, водночас, один з найбільших противників мовної реформи Вука Караджича.

²¹ Шемагизми (церковні) – списки духовних осіб, а інколи й інших осіб, зайнятих у Церкві, списки усіх парафій, церковних товариств, стан церковного майна тощо. Такі книги є цінним матеріалом до вивчення історії Церкви. У всіх єпархіях спочатку друкувалися латинською мовою, пізніше паралельно латинською і національною, а згодом лише національною.

²² Даничич Дж. (1825–1882) – один з найбільш відомих сербських та хорватських філологів, син новосадського священика Йована Поповича.

Першу наукову розвідку у 1847 р. написав під псевдонімом, з яким залишився до кінця свого життя. Під впливом Караджича та Копітара присвятив наукову діяльність славістичним студіям, зокрема, вивченню сербської та хорватської мов та популяризації мовної реформи Вука Караджича. В 1856 р. займав посаду бібліотекаря Національної бібліотеки в Белграді та секретаря Товариства сербської літератури.

²³ *Деретић Ј.* Кратка историја српске књижевности. – Нови Сад: Светови, 2001. – С. 111.

²⁴ Слов'яноноруська чи рускословенська – церковнослов'янська мова російської редакції, інколи чисто російська. Така мова в літературі прийшла на зміну сербськословенській (сербській редакції старослов'янської мови) і використовувалась до першої чверті XIX ст., яку згодом замінила штучно створена "словеносрпська" мова. Проте треба зазначити, що така періодизація є досить умовною і не має чітких хронологічних меж.

²⁵ Слов'яносербська (словеносрпська) мова, яка існувала в той час як літературна, не мала чітко визначеної та стабільної норми і становила суміш сербської народної, російської та церковнослов'янської мов. Докладніше див.: *Belić A.* Književni jezik srpskohrvatski // Narodna Enciklopedija srpskohrvatsko-slovenačka. Stanojević. – Zagreb: Bibliografski Zavod, 1925–1929. – Т. 2. – С. 347–358; *Васильєва Л.* Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан. – Л., 2002.

²⁶ *Деретић Ј.* Кратка историја српске књижевности. – Нови Сад: Светови, 2001. – С. 113.

²⁷ *Мойсеєнко В.Ю.* Рідкісні південнослов'янські друковані видання 15–19 століття у фондах львівських бібліотек // Проблеми слов'янознавства. – Л., 1983. – Вип. 27. – С. 137.

²⁸ ЛНБ. Відділ рукописів. Барв. 3683/207, арк. 20.

²⁹ *Деретић Ј.* Кратка историја српске књижевности. – Нови Сад: Светови, 2001. – С. 131.

³⁰ ЛНБ. Відділ рукописів. Фонд 167, оп.11, од.зб. 3468, арк. 3–7.

³¹ Див.: Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–1849. – Львів, 1909. – С. 196; див. також: *Владан Недућ.* Везе Вукове са Украјинцима, Ковчежић, Књига прва. – Београд, 1958.

³² Миловук Йосиф – заможний торговець, власник книжкової крамниці в Пешті, один із засновників Сербської Матиці – літературного товариства, головною метою якого було видання та розповсюдження книг сербською мовою.

³³ Докладніше див.: *Новакович Ст.* Српска књига: њени продавци и читаоци у XIX веку. – Београд, 1900.

³⁴ Павлович Теодор (1804–1854) – секретар Матиці Сербської, редактор „Народног Српског Листа”, з 1832 по 1841 р. працював редактором Матиці Сербської і видав 27 книжок.

³⁵ Кореспонденція Якова Головацького в літах 1835–1849. – Л., 1909. – С. 6–7.

³⁶ Найвідоміша книгозбірня оо. Василіан у Львові, чії монастирі впродовж століть були осередками духовності та просвітництва в Галичині.

³⁷ Українське студентське товариство москвофільської орієнтації, яке діяло від 1871 р. до 1895 р. і об'єднувало студентів Львівського університету, вищих політехнічних та ветеринарних шкіл.

³⁸ На даний час ми не володіємо детальнішою інформацією про дану особу.

³⁹ Янковичи – родина сербських друкарів. Емануель (1758–1791) зазнав у 1790 р. друкарню в Новому Саді і безрезультатно домагався привілею на друкування кириличним шрифтом (на той час такий привілей мав лише Курцбек у Відні), брат Емануеля Йован (помер 1821 р.), успадкувавши друкарню, досяг незначного поступу, отримавши право друкувати сербською мовою латинським шрифтом; Павао, син Йована, спадкоємець друкарні зрештою отримав дозвіл видавати сербські книжки кирилицею. Після його смерті друкарню керувала дружина Павла Катаріна, а у 1847 р. друкарню Янковичів відкупив Даниел Медакович. Див.: *Encyklopedia wiedzy o ksiazce*. – Wrocław: Ossolineum, 1971. – С. 1046.

⁴⁰ Книга: *Энциклопедия*. – М., 1998. – С. 585.

⁴¹ Див.: *Хркаловић*. Каталог ретких српских књига 1741–1941. – Београд, 1971.

⁴² Див.: *Српска книга у Бечу, 1741–1900*. – Белград; Нови Сад; Беч, 2002. – С. 26–27.

⁴³ *История книги*. – М., 2001. – С. 7.

⁴⁴ Див.: *Пащенко Є.М.* Сто років у Подунав'ї: Українсько-сербські зв'язки доби бароко. – К., 1995. – 351 с.

⁴⁵ Див.: *Пащенко Є.* Києво-Могилянська академія і розвиток шкільництва в Сербії // *Радянське літературознавство*. – 1989. – № 2. – С. 61–68.